

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

КОВАЛЬЧУК ВІКТОР ПАВЛОВИЧ

УДК 343.851(477)

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ
ПРОТИДІЇ СТВОРЕННЮ
ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2013

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ
Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Женунтій Володимир Іванович,
Національна академія внутрішніх справ,
провідний науковий співробітник групи
досліджень історико-правових проблем
органів внутрішніх справ науково-методичного
центру з історії органів внутрішніх справ

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Музика Анатолій Ананійович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, завідувач кафедри
кримінального права та криміналістики;

кандидат юридичних наук, доцент
Медицький Ігор Богданович,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, доцент кафедри кримінального
права та кримінології

Захист відбудеться «29» квітня 2013 р. о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх
справ за адресою: 79007, Україна, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного
університету внутрішніх справ за адресою: 79007, Україна, м. Львів,
вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий «27» березня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Певні позитивні зрушення й тенденції в економіці України за роки незалежності поки що не в змозі суттєво вплинути на складну політичну, соціальну та криміногенну ситуацію в державі. Це особливо стосується криміногенної ситуації, що виникла в Україні та спричиняє занепокоєння, оскільки найперше визначається негативними показниками стану, динаміки та географії організованої злочинності, постала нині одним із дестабілізуючих чинників у політичній, соціальній, економічній, правовій тощо сферах, створюючи реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави. Викладені обставини вимагають від усіх державних органів, насамперед правоохоронних, більш активних та інтенсивних цілеспрямованих і скоординованих заходів у протидії організованій злочинності із застосуванням найбільш ефективних і таких, що спираються на науково обґрунтовані положення, прийоми (методи) і засоби діяльності.

У вирішенні зазначених питань важливу роль мають виконати кримінально-правові засоби, які покликані протидіяти організованій злочинності на стадії її зародження.

Беззаперечним досягненням Кримінального кодексу України (далі – КК) 2001 р. є встановлення кримінальної відповідальності за створення злочинної організації (ч. 1 ст. 255 КК) і визначення підстав і умов спеціального звільнення від кримінальної відповідальності учасника злочинної організації (ч. 2 ст. 255 КК). Водночас жваві дискусії серед науковців, що тривають досі, та труднощі, що виникають під час застосування цих правових норм на практиці, свідчать про певні недоліки, що були допущені законодавцем у процесі розробки та затвердження досліджуваних кримінально-правових інститутів, та обумовлюють необхідність здійснення цілеспрямованих наукових кримінально-правових досліджень.

Зазначені та суміжні кримінально-правові інститути були предметом вивчення у наукових роботах В.Д. Гвоздецького, Є.К. Марчука, Л.М. Демидової, І.В. Іваненка, Ю.В. Бауліна, О.С. Козака, А.А. Вознюка, В.В. Українця тощо. Кримінально-правовий аспект зазначених інститутів висвітлювався в коментарях до чинного КК України, підручниках із Особливої частини кримінального права, статтях у періодичних виданнях тощо.

У теорії кримінального права є чимало дискусійних підходів (але за відсутності комплексного підходу) до вирішення кримінально-правових проблем протидії створенню злочинної організації та забезпеченню її функціонування, які перешкоджають остаточному визначенню поняття злочинної організації, її основних ознак, об'єктивних і суб'єктивних ознак складу аналізованого злочину, дій, спрямованих на забезпечення функціонування злочинної організації, підстав звільнення від кримінальної відповідальності учасника злочинної організації тощо. Наведені обставини підкреслюють актуальність проблеми та зумовили вибір теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до основних положень Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленої Указом Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011, Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р., та відповідає тематиці «Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 рр.», затвердженого наказом МВС України від 29 липня 2010 р. № 347, а також тематиці науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Львівського державного університету внутрішніх справ «Протидія злочинам, підслідним ОВС: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» (державний реєстраційний № 0109U007851) та «Проблеми реформування правової системи України» (державний реєстраційний № 0109U007853).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на подальше вдосконалення норм кримінального закону, які встановлюють кримінальну відповідальність за створення злочинної організації та звільнення від кримінальної відповідальності учасників злочинних угруповань.

Для досягнення поставленої мети в дисертації зосереджено увагу на вирішенні таких задач:

- визначити стан наукового дослідження кримінально-правових засобів протидії створенню злочинної організації;
- дослідити історичні передумови встановлення кримінальної відповідальності за створення злочинної організації;
- визначити поняття злочинної організації, виокремити її нормативні ознаки та відмежувати від суміжних кримінально-правових категорій;
- з огляду на наявні теорії об'єкта злочину дослідити особливості складу злочину під час створення злочинної організації;
- визначити та дослідити/проаналізувати форми, інші обов'язкові та факультативні ознаки об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України;
- запропонувати авторський підхід до розуміння суб'єкта та суб'єктивної сторони складу злочину створення злочинної організації та забезпечення її сталого функціонування;
- дослідити ступінь диференціації кримінальної відповідальності за вчинення діянь, передбачених ч. 1 ст. 255 КК, та окреслити можливості вирішення проблеми диференціації кримінальної відповідальності за конкретні форми об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 України;
- з'ясувати специфіку правової природи звільнення від кримінальної відповідальності за нормою, закріпленою у ч. 2 ст. 255 КК України, та надати пропозиції щодо удосконалення інституту спеціального звільнення від кримінальної відповідальності учасників злочинних угруповань.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері протидії організованій злочинності.

Предмет дослідження – кримінально-правові засоби протидії створенню злочинної організації.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дисертації становлять комплекс загальнонаукових і спеціально-правових принципів і методів, міждисциплінарний підхід (використовувалися філософські, соціологічні, політологічні, кримінально-правові, кримінологічні тощо засади та підходи), а також діалектичний метод пізнання правових явищ, за допомогою яких розкриваються поняття та сутність, з'ясовуються нормативні ознаки злочинної організації як складної форми злочинної співучасті, елементів складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України. Зокрема, формально-логічний метод застосовано під час дослідження теоретичних напрацювань зарубіжних і вітчизняних науковців щодо кримінально-правового аналізу складу злочину створення злочинної організації та забезпечення її функціонування, встановлення змісту окремих юридичних термінів і понять, які використовуються в межах законодавчої характеристики злочинних діянь, спрямованих на створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину; історико-правовий – у процесі з'ясування історичних, соціально-економічних, правових, кримінологічних тощо передумов установа кримінальної відповідальності за створення злочинної організації; системно-структурний – за кримінально-правового аналізу нормативних підстав настання кримінальної відповідальності за створення злочинної організації з метою подальшого вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також звільнення учасників такої організації від кримінальної відповідальності тощо.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять наукові праці з питань кримінального права, кримінальної політики, загальної теорії права та держави, суміжних галузей права, філософії, соціології, психології, психіатрії тощо. Конкретні положення та висновки ґрунтуються на наукових здобутках у сфері кримінального права таких знаних вітчизняних і зарубіжних учених-юристів: С.С. Алексеєва, Л.В. Багрій-Шахматова, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, Я.М. Брайнина, С.Б. Гавриша, П.І. Грицаєва, В.К. Грищука, І.М. Даньшина, Н.Д. Дурманова, Б.В. Здравомислова, М.Й. Коржанського, Г.А. Кригера, Н.Ф. Кузнецової, П.С. Матишевського, В.Д. Меньшагіна, П.П. Михайленка, В.О. Навроцького, В.І. Осадчого, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, В.П. Тихого, Є.В. Фесенка, С.С. Яценка та ін.

Нормативно-правовою основою дисертації є конституційні норми, вітчизняне кримінальне законодавство, інші законодавчі та нормативні акти України, що стосуються кримінально-правових засобів протидії організованій злочинності.

Емпіричну базу дисертаційної роботи становлять: статистична звітність Державної судової адміністрації України за 2009–2011 рр. щодо кількості розглянутих судами України кримінальних справ про створення злочинних організацій; результати опитування працівників правоохоронних органів

(140 осіб) і суддів (40 осіб) у Івано-Франківській, Львівській, Рівненській та Тернопільській областях за спеціально розробленим автором переліком питань.

Наукова новизна одержаних результатів визначається насамперед тим, що дисертація є комплексним за часи дії чинного КК України дослідженням, в якому з уваги на попередні дослідження окремих аспектів використання кримінально-правових заходів у протидії організованій злочинності досліджено кримінально-правові засоби протидії створенню злочинної організації. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку концептуальних положень і висновків, що відповідають змістовним ознакам наукової новизни роботи, а, отже, мають важливе теоретичне та практичне значення, зокрема:

вперше:

– доведено наявність у КК Української РСР 1960 року подвійних стандартів кримінально-правового реагування на факти вчинення злочинів організованими групами або злочинними організаціями: встановлення кримінальної відповідальності за вчинення організованою групою або злочинною організацією окремих особливо небезпечних або інших злочинів проти держави (бандитизм – ст. 69; дії, що дезорганізують роботу виправно-трудова установ, – ст. 69¹; контрабанда – ст. 70; контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів – ч. 3 ст. 70¹ тощо) з одночасним залишенням без кримінально-правового реагування розповсюдженої практики розкрадання організованими групами чи злочинними організаціями державного або колективного майна (така злочинна діяльність одержувала кваліфікацію за ст. 86¹ КК лише в разі, якщо сума збитків сягала особливо великих розмірів) чи їх заняття забороненими видами підприємницької діяльності, тобто системоутворювальною ознакою об'єктивної сторони складу злочину визнавалося зайняття видами підприємницької діяльності, щодо яких була встановлена спеціальна заборона (ст. 148 КК);

– визначено соціальні чинники, які обумовили встановлення кримінальної відповідальності за створення злочинної організації та розроблення інших кримінально-правових заходів протидії створенню подібної спільноти: криміногенний (розповсюдженість і негативна тенденція такої складної форми співучасті у вчиненні злочинів і зайнятті злочинною діяльністю, як злочинна організація); економічний (спричинення істотної матеріальної шкоди державі/суспільству зайняттям злочинною діяльністю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, у сфері навколишнього природного середовища, злочинними посяганнями у сфері господарської діяльності тощо); нормативно-організаційний (конституційне та законодавче визначення повноважень держави та конкретних державних органів щодо забезпечення громадської безпеки); міжнародний (наявність у кримінальному законодавстві багатьох зарубіжних держав самостійних правових норм про кримінальну відповідальність за складні форми співучасті у злочинах);

– доведено необхідність криміналізації участі у зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп (тобто осіб,

поінформованих про функціонування та злочинну діяльність конкретних злочинних спільнот) для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп (тобто з метою консолідації злочинної діяльності);

- наведено підстави диференціації кримінальної відповідальності за передбачені диспозицією ч. 1 ст. 255 КК форми об'єктивної сторони складу аналізованого злочину, зміни назви ст. 255 КК, викладу її в іншій редакції та за новою структурою;

- обґрунтовано необхідність установлення у ч. 2 ст. 255 КК спеціальних підстав, у тому числі умовних, звільнення від кримінальної відповідальності винних осіб за кожною із виокремлених форм об'єктивної сторони складу аналізованого злочину (крім організатора та керівника злочинної організації), зважаючи не лише на зізнання у вчиненні злочину й сприяння у його розкритті та розслідуванні, а й на ставлення особи до факту вчинення злочину та інших кримінологічно значущих ознак її характеристики; надання такому спеціальному виду звільнення від кримінальної відповідальності факультативного (дискреційного) характеру, тобто віднесення вирішення питання щодо його застосування на розсуд суду;

удосконалено:

- нормативне визначення поняття злочинної організації та її системоутворювальних ознак і їх ролі в оцінці характеру та ступеня суспільної небезпечності факту створення злочинної організації;

- кримінально-правову характеристику елементів складу злочину створення злочинної організації та їх ознак, у тому числі перелік і змістовне наповнення форм об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК, значення таких ознак під час оцінки характеру та ступеня суспільної небезпечності окремих елементів складу такого злочину;

- назву та структуру ст. 255 КК з огляду на зміст, характер, цілеспрямованість, конкретні вияви альтернативних форм об'єктивної сторони складу злочину та ступінь суспільної небезпечності;

дістали подальший розвиток:

- обґрунтування положень і шляхів усунення протиріч під час визначення цілеспрямованості створення злочинної організації за ч. 4 ст. 28 та ч. 1 ст. 255 КК;

- пропозиції щодо удосконалення підстав, умов застосування спеціального інституту звільнення від кримінальної відповідальності винних у вчиненні діянь, визнаних злочинними згідно зі ст. 255 КК.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення, висновки і пропозиції за результатами дисертації мають прикладну спрямованість, підпорядковані потребам удосконалення практики використання кримінально-правових заходів у протидії створенню злочинної організації і мають перспективу використання у: науково-дослідній діяльності – в якості теоретичної основи, підґрунтя для подальшого опрацювання проблемних питань

кримінальної відповідальності за створення злочинної організації, звільнення від кримінальної відповідальності учасників злочинних угруповань; правотворчій діяльності – під час опрацювання змін і доповнень до ст. 255 КК України, якою передбачена кримінальна відповідальність за створення злочинної організації, а також підстави звільнення від кримінальної відповідальності учасників злочинної організації; правозастосовній діяльності – для забезпечення однозначного та обґрунтованого застосування ст. 255 КК під час виявлення та розслідування злочинних діянь, пов'язаних із створенням злочинної організації, вирішення правових питань щодо звільнення учасників злочинної організації від кримінальної відповідальності; навчальному процесі – при підготовці навчально-методичної літератури та викладання відповідних тем курсу і спецкурсів Загальної та Особливої частин кримінального права України в юридичних вишах і на факультетах (акт впровадження у навчальний процес Львівського державного університету внутрішніх справ № 35 від 27.08.2012 р.).

Особистий внесок здобувача. Висновки та засадничі положення, висвітлені у дисертації, розроблені дисертантом самостійно.

Апробація результатів дисертації. Обґрунтовані у дисертації положення, висновки та пропозиції апробовані на таких науково-теоретичних/практичних заходах: звітній науково-практичній конференції юридичного факультету ЛьвДУВС (м. Львів, 19 лютого 2010 року), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Психологічні аспекти національної безпеки: організована злочинність» (м. Львів, 13–14 травня 2010 року), звітній науковій конференції факультету з підготовки слідчих ЛьвДУВС (м. Львів, 25 березня 2011 року), міжнародному симпозиумі «Кримінальний кодекс України 2001 року: 10 років очікувань» (м. Львів, 23–24 вересня 2011 року), III Всеукраїнському круглому столі «Державотворення та правотворення в Україні крізь призму дотримання прав людини: ретроспектива, сучасні проблеми та наукове прогнозування» (м. Львів, 9 грудня 2011 року), звітній науковій конференції юридичного факультету ЛьвДУВС (м. Львів, 10 лютого 2012 року), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми діяльності ДСБЕЗ та підготовки фахівців для її підрозділів» (м. Львів, 2 березня 2012 року), Міжнародному симпозиумі «Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення» (м. Львів, 21–22 вересня 2012 року).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційної роботи, відображені у 5 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, та 4 тезах виступів на науково-теоретичних/практичних конференціях і семінарах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків (до кожного розділу та загалом дисертації), списку використаних джерел (334 найменувань, розміщених на 40 сторінках) і додатків на 7 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 282 сторінки, з них основний текст – 235 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; охарактеризовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про їх апробацію та впровадження, а також щодо кількості публікацій, структури й обсягу роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження кримінально-правових засобів протидії створенню злочинної організації» складається з трьох підрозділів та присвячений вивченню стану наукового дослідження кримінально-правових засобів протидії створенню злочинної організації.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукового дослідження кримінально-правових засобів протидії створенню злочинної організації»* з'ясовано стан теоретичної розробки у теорії кримінального права України проблеми протидії кримінально-правовими засобами створенню злочинної організації. Підкреслено, що фактично з перших років незалежності України вітчизняні науковці-фахівці активно залучилися у вирішення цієї проблеми, оскільки за КК Української РСР 1960 р. кримінальна відповідальність за створення злочинної організації не передбачалася. Здобутки вітчизняних науковців із зазначених питань відображені у ч. 4 ст. 28 та чч. 1 і 2 ст. 255 КК України, якій був прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 р. і набрав чинності з 1 вересня 2001 р. Зазначається, що у зв'язку з цим помітно активувалися наукові дослідження з питань удосконалення кримінально-правових засобів протидії створенню злочинної організації.

Серед наукових робіт, що заслуговують особливої уваги, акцентовано на дослідженнях Ю.В. Бауліна, Л.М. Демидової, В.В. Українця, О.С. Козака і А.А. Вознюка. З уваги на наведене виокремлено активну участь вітчизняних науковців-юристів у розробці кримінально-правових засобів протидії створенню злочинної організації (хоча при цьому висловлені певною мірою й дискусійні та суперечливі положення, висновки і пропозиції).

У підрозділі 1.2 *«Історичні передумови встановлення кримінальної відповідальності за створення злочинної організації»* за результатами дослідження (з використанням догматичного (юридичного) методу) правових норм Особливої частини КК Української РСР 1960 року доведена наявність у державі організованої злочинності, обізнаність законодавця із криміногенною ситуацією та такою складною формою співучасті в організованій злочинній діяльності, але неадекватною реакцією на такий стан речей, а саме – використання з політичних мотивів подвійних стандартів у практиці протидії організованій злочинності: встановлення кримінальної відповідальності за вчинення організованими злочинними спільнотами лише особливо небезпечних та інших злочинів проти держави (пояснювалося це намаганням імперіалістичного оточення повалити радянський лад) та ігнорування/замовчування існування організованої злочинності в інших сферах

життєдіяльності радянського суспільства (пояснювалося відсутністю в суспільстві корінних причин злочинності). Виокремлено чинники – соціально-економічні, криміногенні, нормативно-організаційні, морально-психологічні, міжнародні, які обумовили встановлення КК України 2001 року кримінальної відповідальності за створення злочинної організації.

У підрозділі 1.3 *«Поняття злочинної організації та її відмежування від суміжних кримінально-правових категорій»*, визнаючи провідну роль закріпленої у ч. 4 ст. 28 КК норми у правовому визначенні поняття і цілеспрямованості діяльності злочинної організації, запропоновано виключити із ч. 1 ст. 255 КК вказівку на мету діяльності (вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину) створеної злочинної організації (таким чином у ч. 1 ст. 255 КК буде наведений перелік альтернативних форм об'єктивної сторони складу досліджуваного злочину), маючи на увазі, що поняття злочинної організації та вичерпний перелік цілей її створення закріплені у ч. 4 ст. 28 КК. Аналізуючи правові ознаки злочинної організації, зауважено, що первинна і основна, системоутворювальна ознака досліджуваної злочинної спільноти має бути виражена категорією «організація» у значенні процесу (структура, функції управління, а отже у значенні саме злочинної структури (з уваги на визначення соціологією цієї категорії як: 1) внутрішню упорядкованість, узгодженість взаємодії окремих елементів або частин системи відповідно до структури цілого; 2) сукупність процесів або дій, що призводять до створення та удосконалення взаємозв'язків між частинами цілого; 3) об'єднання людей, які сумісно реалізують спільні інтереси, програми або цілі на підставі певних норм і правил). Запропоновано навести у ч. 4 ст. 28 КК також інші кількісні показники злочинної організації щодо численності її структурних одиниць (дві і більше організованих груп/структурних частин).

Розділ 2 «Кримінально-правовий аналіз складу злочину створення злочинної організації» охоплює чотири підрозділи та присвячений дослідженню особливостей кримінально-правової характеристики об'єктивних і суб'єктивних ознак аналізованого складу злочину.

У підрозділі 2.1 *«Об'єкт складу злочину створення злочинної організації»* констатовано багатопричинність наявних у теорії кримінального права дискусійних концепцій об'єкта злочину (суспільні відносини, блага/правові блага, цінності, громадська безпека тощо). Автор поділяє точку зору В. Білоконева про можливість усунення зазначених протиріч за умови дослідження проблеми об'єкта злочину в теорії кримінального права з позиції системного підходу і на підставі її філософського (соціологічного) розуміння. Визнано, що громадська безпека (тобто стан захищеності суспільства та суспільних інтересів/окремо взятої особи та її інтересів від реальних і потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз небезпечних факторів і джерел) як об'єкт кримінально-правової охорони є елементом складу злочину створення злочинної організації на усіх трьох рівнях його вертикальної класифікації. Як і будь-яке інше, передбачене кримінальним законом злочинне діяння, створення

злочинної організації на рівні загального об'єкта посягає на усю сукупність соціально корисних суспільних відносин/соціальних цінностей, що закріплені у ч. 1 ст. 1 КК, у тому числі на громадську безпеку як складову цієї сукупності. Норма про відповідальність за створення злочинної організації (ст. 255 КК) включена до розділу IX Особливої частини КК «Злочини проти громадської безпеки» за ознакою посягання злочинного діяння на груповому рівні саме на громадську безпеку (за ознакою його групової належності до посягань на громадську безпеку) як соціально корисне суспільне відношення/соціальна цінність. На рівні індивідуального (безпосереднього) об'єкта створення злочинної організації становить потенційну загрозу для суспільства та пересічних громадян/суспільних та особистісних інтересів громадян своєю готовністю до реалізації цілеутворення.

У підрозділі 2.2 «Об'єктивна сторона складу злочину створення злочинної організації» проаналізовано деякі з висловлених у теорії кримінального права думки щодо загальної кількості та зовнішнього вияву передбачених ч. 1 ст. 255 КК альтернативних форм об'єктивної сторони складу злочину створення аналогічної спільноти та обґрунтована точка зору юристів-науковців щодо саме альтернативних форм об'єктивної сторони складу аналізованого злочину, до яких віднесено: створення злочинної організації; керівництво створеною злочинною організацією; участь у злочинній організації; участь у злочинах, вчинюваних такою організацією; організація цілеспрямованої зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп; керівництво такою зустріччю (сходкою); сприяння такій зустрічі (сходці). Запропоновано авторське трактування змісту кожної з названих альтернативних форм об'єктивної сторони складу злочину. Зауважено на необхідності установлення кримінальної відповідальності для учасників цілеспрямованої зустрічі (сходці) за ознакою їхньої належності до конкретних злочинних організацій або організованих груп. На підставі викладеного запропоновано упорядкувати назву ст. 255 КК відповідно до внутрішнього змісту передбачених альтернативних форм об'єктивної сторони складу аналізованого діяння та назвати «Організована злочинна діяльність».

У підрозділі 2.3 «Суб'єкт складу злочину створення злочинної організації» досліджено кримінально-правові ознаки загального суб'єкта злочину – його юридичний статус (тобто це фізична особа), осудність (тобто спроможність особи під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії або бездіяльність і керувати ними) чи обмежена осудність (тобто особа, яка під час вчинення злочину через наявний у неї психічний розлад не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії або бездіяльність та/або керувати ними), вік кримінальної відповідальності (тобто досягнення особою віку, з якого відповідно до КК може настати кримінальна відповідальність) та на цій основі зроблено висновок щодо кримінально-правової характеристики суб'єкта складу злочину створення злочинної організації. Не становить труднощі визначення таких кримінально-правових ознак суб'єкта злочину створення злочинної організації (за відсутності

яких-небудь заборон чи обмежень), як те, що ним може бути лише фізична осудна чи обмежено осудна особа. Що ж стосується віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинення альтернативних дій, передбачених ч. 1 ст. 255 КК, то, на думку автора, та з урахуванням відсутності посилання на ч. 1 ст. 255 КК у переліку, передбаченого ч. 2 ст. 22 КК, суб'єктом аналізованого злочину може бути лише особа, якій до вчинення аналізованого злочину виповнилося шістнадцять років. Підкреслюється, що у разі участі осіб у віці від 14 до 16 років у вчиненні в складі організованої спільноти злочинів, перелік яких наведений у ч. 2 ст. 22 КК, їх дії підлягають кваліфікації не за сукупністю злочинів (тобто й за ч. 1 ст. 255 КК), а лише за тією статтею, яка передбачає відповідальність за вчинений (хоча й у складі злочинної організації) конкретний злочин. Погоджуючись лише умовно із висловленою в юридичній літературі точкою зору щодо можливості вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК, спеціальним суб'єктом автор вважає можливим визнавання спеціального суб'єкта тільки у разі вчинення учасником злочинної організації (у співучасті з іншими її учасниками) тяжкого чи особливо тяжкого злочину, що слугує підставою для кваліфікації діянь за ідеальною сукупністю злочинів.

У підрозділі 2.4 «Суб'єктивна сторона складу злочину створення злочинної організації» під час з'ясування нормативних ознак виокремленого елемента аналізованого складу злочину підкреслено однозначність у поглядах юристів-науковців стосовно вияву вини за вчинення передбачених ч. 1 ст. 255 КК альтернативних дій у формі прямого визначеного умислу, яке (таке ставлення винної особи до вчинюваних нею дій та їх наслідків) обумовлене цілеспрямованістю дій зі створення злочинної організації, забезпечення її функціонування, реалізації цілей утворення такої спільноти тощо та визначає суб'єктивне ставлення окремого учасника злочинної організації до власних злочинних діянь. На думку дисертанта, більш теоретичної конкретизації і нормативного закріплення потребують питання щодо мети вчинення альтернативних діянь, передбачених ч. 1 ст. 255 КК. Цілі створення злочинної організації (на майбутнє) визначені у ч. 4 ст. 28 КК, але зовнішній вияв кожної з названих форм об'єктивної сторони на момент їх вчинення обумовлений самостійним прагненням (яке й визначає ступінь суспільної небезпечності діянь): створити злочинну організацію, забезпечити її функціонування, організувати/забезпечити проведення цілеспрямованої зустрічі/сходки представників організованих груп або злочинних організацій тощо. Зважаючи на структуру суб'єктивної сторони складу аналізованого злочину, зазначено, що мотив та емоційний стан, на відміну від вини та мети, не є її (суб'єктивної сторони) конструктивними ознаками, а лише факультативними, тобто на кваліфікацію злочинних діянь не впливають, але можуть бути враховані судом під час призначення покарання.

Розділ 3 «Удосконалення положень Кримінального кодексу України про відповідальність за створення злочинної організації» складається з двох підрозділів і присвячений дослідженню можливих шляхів удосконалення законодавчої реалізації принципів диференціації та

індивідуалізації кримінальної відповідальності за вчинення злочинних дій, передбачених ч. 1 ст. 255 КК.

У підрозділі 3.1 «Удосконалення диференціації кримінальної відповідальності за створення злочинної організації як правова необхідність сьогодення» доведено, що за конструкції цієї норми, визначення її структури допущено суттєві помилки, порушено правила законодавчої техніки, принцип системності викладення тощо, що негативно вплинуло на якість зазначеної кримінально-правової норми. Законодавець, усупереч тому, що перелічені у ч. 1 ст. 255 КК форми об'єктивної сторони за характером і змістом, а, отже, за ступенем суспільної небезпечності та тяжкості суттєво різняться, визнав їх однаково суспільно небезпечними та відніс до особливо тяжких злочинів. Обґрунтовано необхідність іншої структурної побудови норми, яка й забезпечить предметну диференціацію кримінальної відповідальності відповідно до змісту і характеру тієї або іншої форми об'єктивної сторони складу злочину, а саме: а) створення злочинної організації чи керівництво такою організацією (такі дії визнаються особливо тяжким злочином); б) участь у злочинній організації або у злочинах, вчинюваних такою організацією (тяжкий злочин); в) організація або керівництво цілеспрямованою зустріччю (сходкою) представників злочинних організацій або організованих груп, а також участь у такій зустрічі (сходці) (тяжкий злочин); г) сприяння такій цілеспрямованій зустрічі (сходці) (злочин середньої тяжкості).

У підрозділі 3.2 «Підвищення якості положень Кримінального кодексу України про звільнення від кримінальної відповідальності учасника злочинної організації» проведено аналіз передумов, підстав та умов спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 255 КК, що дало змогу встановити наявність певних правових недоліків у нормативній регламентації зазначеного спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності. Наголошено на таких правових недоліках. По-перше, підтримується висловлена юристами-науковцями думка, що до передбаченого ч. 1 ст. 255 КК переліку форм об'єктивної сторони складу злочину включені й такі, що не охоплюються (не пов'язані із) створенням аналізованої злочинної спільноти, але спрямовані на консолідацію організованої злочинної діяльності – організація, керівництво або сприяння цілеспрямованої зустрічі/сходці представників злочинних організацій або організованих груп. Тобто особи, винні у вчиненні таких дій, не є учасниками злочинної організації, за створення якої передбачена кримінальна відповідальність згідно із ч. 1 ст. 255 КК, а тому й не підлягають звільненню від кримінальної відповідальності відповідно до ч. 2 ст. 255 КК. По-друге, безпосередніми учасниками такої зустрічі/сходки є представники конкретних злочинних організацій або організованих груп, тобто особи, які володіють певною, доволі часто й достатньою інформацією про функціонування та злочинну діяльність деяких злочинних формувань; а тому підтримується пропозиція юристів-науковців про криміналізацію участі у такій цілеспрямованій зустрічі/сходці із одночасним віднесенням зазначеної форми об'єктивної сторони складу злочину до передумов

звільнення від кримінальної відповідальності. По-третє, нормативне визначення першої підстави звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 255 КК – добровільна заява про створення злочинної організації або участь у ній, неповне через відсутність даних про момент і адресата надходження такого повідомлення, мотивацію такої поведінки, спрямованість злочинної діяльності угруповання та безпосередню участь у вчинюваних спільнотою злочинах. По-четверте, нагальною визнається необхідність нормативного визнання спеціальних (у т.ч. умовних) підстав звільнення винних осіб від кримінальної відповідальності за кожною із виокремлених форм об'єктивної сторони аналізованого складу злочину (крім організатора та керівника злочинної організації) не лише із урахуванням зізнання у вчиненні злочину й сприяння у його розкритті (розслідуванні), а й ставлення особи до факту вчинення злочину та інших кримінологічно значущих ознак її характеристики. Запропоновано також надати такому спеціальному виду звільнення від кримінальної відповідальності факультативного (дискреційного) характеру, тобто вирішення питання щодо його застосування має бути віднесено на розсуд суду.

ВИСНОВКИ

У висновках викладено основні наукові здобутки дисертанта, які, окрім тих теоретичних і прикладних, що висвітлено раніше, відображено, зокрема, у таких пропозиціях стосовно вдосконалення кримінального законодавства в сфері протидії організованій злочинній діяльності:

1. Правовими підставами настання кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 255 КК (створення злочинної організації) визнано вчинення особою суспільно небезпечного діяння (яке містить склад злочину) у формі самого створення злочинної організації (при цьому з невідомих причин названо лише її спрямованість на вчинення одиничного тяжкого чи особливо тяжкого злочину та упущені такі цілі її створення, як керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування і самої злочинної організації, і інших злочинних груп), керівництво такою організацією або участі у ній, або участі у злочинах, вчинюваних такою організацією тощо.

2. Зазначені протиріччя мають бути усунені шляхом наведення поняття злочинної організації у ч. 4 ст. 28 КК (але із виключенням посилання на факт вчинення злочину такою організацією) та встановлення ч. 1 ст. 255 КК кримінальної відповідальності за сам факт створення злочинної організації (але без конкретизації цілей її створення, її цілеспрямованості), керівництво такою організацією, участь у ній або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, тощо.

3. Розміщення злочинів у розділі Особливої частини КК за критеріями їх родового об'єкта та віднесення норми про відповідальність за створення злочинної організації (ч.1 ст. 255 КК) до розділу IX Особливої частини КК «Злочини проти громадської безпеки» є свідченням того, що родовим об'єктом

складу аналізованого злочину, як і інших складів злочинів зазначеного розділу, є громадська безпека.

4. Дослідження об'єктивної сторони складу злочину створення злочинної організації повинно сприяти з'ясуванню її специфічних ознак і їх значення в оцінці протиправного діяння, визначенню ступеня суспільної небезпеки посягання, взаємозв'язку з іншими елементами складу злочину, специфіки цих елементів, що, своєю чергою, дозволить виявити можливі недоліки у структурі і змісті диспозиції норми, закріпленій у ч. 1 ст. 255 КК, внести пропозиції щодо їх усунення.

5. Однією з особливостей об'єктивної сторони аналізованого складу злочину є можливість її вираження/прояву у безлічі альтернативних дій, отже – численних формах.

6. Створення злочинної організації (єдина з переліку форм об'єктивної сторони, що відповідає назві статті/збігається із назвою статті) охоплює і процес формування злочинної організації, і кінцевий результат такого діяльнісного цілеспрямованого процесу.

7. Процес формування злочинної організації має дві самостійні стадії: підготовчу (тобто теоретичне забезпечення створення злочинної організації: ретельна, найдетальніша оцінка сприятливості ситуації і можливостей її використання для створення злочинної організації конкретної спрямованості; вибір на основі предметного прорахування оптимального варіанту/шляху її формування; визначення структури злочинної організації, її потреб у людських та інших ресурсах, загальної і складових цільової та функціональної спрямованості злочинної діяльності, схеми підпорядкованості структурних частин і окремих учасників, кількісно-якісної характеристики організації і її структурних частин; розробка системи конспірації і правил внутрішньої безпеки тощо) та власне безпосереднього створення злочинної організації (пошук, вивчення і добір кандидатів, залучення їх/досягнення угоди/одержання їх згоди на вступ у злочинну організацію для вчинення спільної цілеспрямованої злочинної діяльності; розподіл/закріплення ролей між особами, що ввійшли/прийняті у співтовариство; визначення їх персонального становища й обов'язків в організації/структурній частині, лінії поведінки тощо).

8. Участь у злочинній організації (не збігається з процесом створення злочинної організації, а тому не відповідає назві статті 255 КК) становить сполучення двох таких послідовних дій, як: а) вступ/входження в злочинну організацію; б) виконання конкретних дій, спрямованих на забезпечення функціонування такого злочинного утворення.

9. Участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією (можлива лише за наявності такої злочинної спільноти, тобто не відповідає назві статті 255 КК), означає практичне скоєння злочинних дій, для вчинення яких зорганізувалося злочинне співтовариство, не лише її учасниками, а й особами, що не є учасниками злочинного утворення, за умови усвідомлення ними факту вчинення злочину саме злочинною організацією і особистої участі у ньому.

10. Організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп є формами консолідації організованої злочинної діяльності та за змістом дій, їх спрямованістю, часом вчинення і їх наслідками відрізняються від дій, чиєю метою є формування злочинної організації, тобто не впливають із назви ст. 255 КК, не збігаються з нею. За особливостями конструкції такі форми дій не поєднані з настанням суспільно небезпечних наслідків, а визнаються злочинними з моменту їх вчинення.

11. Суб'єктом злочинних діянь, закріплених у ч.1 ст. 255 КК, крім участі у злочинах, вчинюваних злочинною організацією, може бути фізична осудна чи обмежено осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку (ч.1 ст. 22 КК). Суб'єктом участі у злочинах, вчинюваних злочинною організацією, може бути фізична осудна чи обмежено осудна особа, яка на момент вчинення злочину, включеного до переліку злочинів, наведених у ч. 2 ст. 22 КК, досягла 14-річного віку.

12. За більшістю із форм об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК (крім участі у злочинах, вчинюваних злочинною організацією), йдеться про злочин із формальним складом, тобто вчинюваному з прямим умислом, хоча нормативно така форма вини не визначена, та за відсутності акцентуації на мотив злочинної поведінки. Участь же у злочинах, вчинюваних злочинною організацією, може пояснюватися мотивами низького характеру – користю, помстою, хуліганськими спонуканнями тощо.

13. Диспозиція ч. 1 ст. 255 КК містить сім альтернативних форм об'єктивної сторони складу злочину, які різняться не лише за змістом і цілеспрямованістю, а й за характером і ступенем суспільної небезпечності (скажімо, створення злочинної організації і сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп). Вид і міра покарання за ці форми об'єктивної сторони злочину на законодавчому рівні визначені у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років, тобто визнаються особливо тяжким злочином. Це свідчить про недосконалу нормативно (кримінально) правову диференціацію кримінальної відповідальності за наведені форми об'єктивної сторони складу аналізованого злочину.

14. Зазначена нормативна прогалина має бути усунена шляхом унесення змін у конструкцію диспозиції ч. 1 ст. 255 КК і роздільне передбачення кримінальної відповідальності за такі дії:

14.1. Створення злочинної організації, а також керівництво такою організацією (з визнаванням таких дій особливо тяжким злочином).

14.2. Участь у злочинній організації або участь у злочинах, вчинюваних учасниками злочинного угруповання (з віднесенням таких дій до тяжких злочинів).

14.3. Організація або керівництво зустріччю (сходкою) представників злочинних організацій або організованих груп, участь у такій зустрічі (сходці)

для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп (з визнанням таких дій тяжкими злочинами).

14.4. Сприяння цілеспрямованій зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп (з оцінюванням таких дій як злочин середньої тяжкості).

15. Не позбавлений недоліків і закріплений у ч. 2 ст. 255 КК спеціальний інститут звільнення від кримінальної відповідальності учасника злочинної організації (крім організатора або керівника злочинної організації). З метою їх усунення пропонується передбачити можливість звільнення від кримінальної відповідальності:

15.1. Учасника злочинної організації, якщо винна особа до завершення досудового розслідування добровільно заявила державним органам, наділеним правом порушення кримінальної справи, про створення злочинної організації, конкретну злочинну діяльність такого угруповання, участь у ній та активно сприяла розкриттю і розслідуванню факту створення та існування злочинної організації, а також її злочинної діяльності.

15.2. Особи, яка брала участь у складі злочинної організації у вчиненні конкретних тяжких або особливо тяжких злочинів (чи одного такого злочину) та до завершення досудового розслідування добровільно заявила державним органам, наділеним правом порушення кримінальної справи, про особисту та інших співучасників роль у злочині (злочинах), вчиненому (вчинених) злочинною організацією, та активно сприяла розкриттю і розслідуванню злочину (злочинів), вчиненому (вчинених) злочинною організацією за її участі.

15.3. Організатора, керівника, учасника цілеспрямованої зустрічі (сходки) представників злочинних спільнот, а також особу, яка сприяла зазначеній зустрічі (сходці) (за умови, що вони не є організаторами або керівниками інших злочинних організацій), якщо вони до завершення досудового розслідування добровільно заявили державним органам, наділеним правом порушення кримінальної справи, про характер і спрямованість особистісних дій щодо організації, керівництва, сприяння цілеспрямованій зустрічі (сходці) представників злочинних угруповань або участі у такій зустрічі (сходці) та їх результативність, інших осіб, причетних до проведення такої зустрічі (сходки), створення та конкретну злочинну діяльність злочинних спільнот, представниками яких вони виступали на зустрічі (сходці), персональну участь у їх злочинній діяльності та активно сприяли розкриттю і розслідуванню факту та конкретних обставин, пов'язаних із відбуттям конкретної зустрічі (сходки), функціонуванням і злочинною діяльністю інших злочинних організацій та організованих груп, особистісну участь у злочинній діяльності зазначених спільнот тощо.

16. З огляду на наведені висновки і положення пропонується нова редакція ч. 4 ст. 28 та ст. 255 КК, а саме:

«Стаття 28. Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою. Поняття злочинної організації.

... 4. Злочинною організацією визнається стійке ієрархічне об'єднання декількох осіб (п'ять і більше) або організованих груп (двох і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування самої злочинної організації і інших злочинних груп».

Стаття 255. Організована злочинна діяльність.

1. Створення злочинної організації, а також керівництво такою організацією, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

2. Участь у злочинній організації або участь у злочинах, вчинюваних учасниками злочинної організації, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

3. Організація або керівництво зустріччю (сходкою), участь у зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп, –

карається позбавленням волі від трьох до восьми років.

4. Сприяння зазначеній у третій частині цілеспрямованій зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп, –

карається позбавленням волі від двох до п'яти років.

5. Особу, яка вчинила злочин, передбачений чч. 2, 3 і 4 цієї статті, може бути звільнено від кримінальної відповідальності з огляду на обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання, та якщо вона до завершення досудового розслідування добровільно повідомила державні органи, наділені правом порушення кримінальної справи, про створення злочинної організації (проведення зустрічі/сходки представників злочинних організацій або організованих груп), її злочинну спрямованість і діяльність, особисту та інших співучасників роль у таких злочинних спільнотах і заходах та активно сприяла розкриттю і розслідуванню факту створення злочинної організації/проведення цілеспрямованої зустрічі/сходки, конкретних обставин протиправної діяльності злочинної організації/результатів зустрічі/сходки представників злочинних організацій або організованих груп».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ковальчук В.П. Звільнення від кримінальної відповідальності / В.П. Ковальчук // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. – 2005. – № 2. – С. 143–149.

2. Ковальчук В.П. Правові підстави звільнення від кримінальної відповідальності учасників злочинної організації / В.П. Ковальчук // Науковий

вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 2(30). – С. 212–216.

3. Ковальчук В.П. Нормативне визначення та кримінально-правові ознаки злочинної організації / В.П. Ковальчук // Університетські наукові записки: часопис Хмельницького університету управління та права. – 2010. – № 4. – С. 206–213.

4. Ковальчук В.П. Співвідношення між складами злочинів про створення злочинної організації та створення терористичної групи чи терористичної організації / В.П. Ковальчук // Митна справа. – 2011. – Ч. 2. – № 5. – С. 206–213.

5. Ковальчук В.П. Особливості звільнення від кримінальної відповідальності учасника злочинної організації / В.П. Ковальчук // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 484–495.

6. Ковальчук В.П. Кримінологічна характеристика організованої злочинності / В.П. Ковальчук // Психологічні аспекти національної безпеки: організована злочинність: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 13–14 травня 2010 року). – Львів: ЛьВДУВС, 2010. – С. 84–86.

7. Ковальчук В.П. Спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності особи, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною першою статті 255 Кримінального кодексу України: деякі критичні зауваження та пропозиції щодо удосконалення / В. П. Ковальчук // Кримінальний кодекс України 2001 року: 10 років очікувань: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму (м. Львів, 23–24 вересня 2011 року). – Львів: ЛьВДУВС, 2011. – С. 193–199.

8. Ковальчук В.П. Суб'єктивні ознаки складу злочину створення злочинної організації / В.П. Ковальчук // Актуальні проблеми діяльності ДСБЕЗ та підготовки фахівців для її підрозділів: тези доповідей та повідомлень учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 2 березня 2012 року). – Львів: ЛьВДУВС, 2012. – С. 140–143.

9. Ковальчук В.П. Громадська безпека як самостійний об'єкт кримінально-правової охорони та об'єкт складу злочину створення злочинної організації / В.П. Ковальчук // Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення: тези доповідей та повідомлень міжнародного симпозиуму (м. Львів, 21–22 вересня 2012 року). – Львів: ЛьВДУВС, 2012. – С. 337–340.

АНОТАЦІЯ

Ковальчук В.П. Кримінально-правові засоби протидії створенню злочинної організації. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-

виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2013.

Дисертаційна робота присвячена комплексному та системному дослідженню кримінально-правових засобів протидії створенню злочинної організації за кримінальним законодавством України, що ґрунтується на положеннях чинного КК України, теорії кримінального права, напрацюваннях вітчизняних та зарубіжних юристів-правознавців, а також охоплює думки практичних працівників правоохоронних органів з питань предмета дослідження. Розглядається соціальна обумовленість криміналізації діянь, спрямованих на створення злочинної організації, досліджуються правове визначення поняття «злочинна організація» та її нормативні ознаки, об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК, підстави та умови звільнення від кримінальної відповідальності учасника злочинної організації. За результатами дослідження розроблено науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення диференціації кримінальної відповідальності за створення злочинної організації, підстав та умов спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 255 КК України.

Ключові слова: соціальна обумовленість криміналізації діянь, підстави кримінальної відповідальності, склад злочину, злочинна організація, організована злочинна діяльність, громадська безпека, альтернативні форми об'єктивної сторони складу злочину, диференціація кримінальної відповідальності, структура кримінально-правової норми, звільнення від кримінальної відповідальності.

АННОТАЦІЯ

Ковальчук В.П. Уголовно-правовые средства противодействия созданию преступной организации. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел МВД Украины, Львов, 2013.

Диссертационная работа посвящена комплексному и системному исследованию уголовно-правовых средств противодействия созданию преступной организации по уголовному законодательству Украины, которое основывается на положениях действующего УК Украины, теории уголовного права, исследованиях отечественных и зарубежных юристов-правоведов, а также мнениях практических сотрудников правоохранительных органов по вопросам предмета исследования. Изучение отечественного уголовного законодательства 1960 г. и практики применения уголовно-правовых средств в борьбе с преступностью позволили подтвердить факт замалчивания в годы советской власти, из политических соображений, наличия в стране организованной преступности общеуголовной направленности, но установления уголовной ответственности за такую сложную форму соучастия в совершении государственных преступлений. Прослеживается обусловленность установления

в независимой Украине уголовной ответственности за создание преступной организации социально-экономических, криминогенных, нормативно-организационных и морально-психологических факторов. По результатам сравнительно-правового анализа содержания уголовных норм, закрепленных в ч. 4 ст. 28 и ч. 1 ст. 255 УК установлено существенное расхождение при определении цели создания преступной организации: «с целью непосредственного совершения тяжких либо особо тяжких преступлений участниками этой организации, либо руководства или координации преступной деятельности иных лиц, либо обеспечения функционирования как самой преступной организации, так и иных преступных групп» по ч. 4 ст. 28 УК, но «с целью совершения тяжкого или особо тяжкого преступления» по ч. 1 ст. 255 УК (предлагается устранить это противоречие путем исключения из содержания ч. 1 ст. 255 УК указания на цель создания преступной организации). Исходя из того, что определение понятия преступной организации по ч. 4 ст. 28 УК увязывается с совершением преступления (преступлений), то предлагается исключить такое указание и оставить лишь ссылку на то, что преступной организацией признается сообщество, созданное с целью занятия конкретными формами организованной преступной деятельности. Поскольку закрепленный в ч. 1 ст. 255 УК перечень альтернативных форм объективной стороны состава преступления включает и действия, не связанные с процессом создания и обеспечения функционирования преступной организации, а потому не соответствуют названию статьи, то и предлагается статью 255 УК назвать «Организованная преступная деятельность». Обосновывается необходимость криминализации участия представителей преступных организаций либо организованных групп в целенаправленной преступной встрече (сходке). В действующей редакции диспозиция закрепленной в ч. 1 ст. 255 УК нормы включает различные по содержанию, направленности, вредным последствиям, т.е. по степени общественной опасности и тяжести альтернативные формы объективной стороны состава преступления, но законодательно все они приравнены к действиям, образующим особо тяжкие преступления; в целях обеспечения дифференциации уголовной ответственности за совершение анализируемых деяний предлагается новая структура анализируемой статьи. Совершенствование специального вида освобождения от уголовной ответственности по ч. 2 ст. 255 УК предлагается осуществить путем определения момента и адресата сообщения об формировании и функционировании преступной организации и придании такому виду освобождения от уголовной ответственности факультативного (дискреционного) характера, то есть отнесения решения вопроса об его применении на усмотрения суда.

Ключевые слова: социальная обусловленность криминализации деяний, основания уголовной ответственности, состав преступления, преступная организация, организованная преступная деятельность, общественная безопасность, альтернативные формы объективной стороны состава преступления, дифференциация уголовной ответственности, структура уголовно-правовой нормы, освобождение от уголовной ответственности.

SUMMARY

Kovalchuk V.P. Criminal-legal Measures of Counteraction to Formation of a Criminal Organization. – Printed as manuscript.

The thesis for the scientific degree of Candidate of Law in speciality 12.00.08 – criminal law and criminology; penal law. – Lviv State University of Internal Affairs of Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2013.

The dissertation deals with the comprehensive and system study of criminal and legal measures of counteraction to formation of a criminal organization under the criminal legislation of Ukraine, which is based on the current provisions of the Criminal Code of Ukraine, the theory of criminal law, achievements of domestic and foreign lawyers, and also takes into account the opinions of practical law enforcement officers on the research subject. Social conditionality of the criminalization of the acts, aimed at the formation of a criminal organization is considered, the legal definition of the concept "criminal organization" and its normative features, objective and subjective elements of a crime under part 1 of Article 255 of the Criminal Code of Ukraine, the grounds and conditions of exemption to a participant of a criminal organization from criminal liability are investigated. Scientifically proven suggestions for improving the differentiation of criminal liability for the formation of a criminal organization, the grounds and conditions of a special type of exemption from criminal liability under part 2 of Article 255 of the Criminal Code of Ukraine are made.

Key words: social conditionality of criminalization of acts, grounds of criminal liability, elements of crime, criminal organization, organized criminal activity, public safety, alternative forms of the objective side of a crime, differentiation of criminal liability, structure of the criminal-legal standard, exemption from criminal responsibility.